

سنگ نوشته ایلامی

دکتر سعید گنجوی*

چکیده

تمدن درخشان ایلام هنوز جزء کهن‌ترین تمدن‌های ناشناخته عالم می‌باشد که با تلاش باستان‌شناسان و مورخین در جهت شناسایی هرچه بیشتر آن ادامه دارد. کشف هر کتیبه یا اثر مکتوبی می‌تواند نوری بر تاریخ پرشکوه این تمدن باشد.

طی بررسی‌های اتلال باستانی دشت خوزستان در کنار جاده دزفول به شوشتر در سال ۵۲-۱۳۵۱ موفق به کشف لوحه سنگی ایلامی شدیم که مقاله حاضر چگونگی کشف این اثر را معرفی و به ترجمه آن خواهد پرداخت.

کلید واژگان: تمدن ایلام، سنگ نوشته، خوزستان، جاده دزفول شوشتر.

نقطه شروع و عالمگیر شد. البته نباید تصور کرد تمدن و فرهنگ غنی و طولانی ایلامیان تنها در شوش خلاصه می‌شود. بلکه آثار موجودیت اولین دولت مرکزی در ایران یعنی دولت ایلام در اطراف دو رودخانه مذکور در مناطق هفت تپه، ده نو، چغازنبیل، چغامیش، ارجان بهبهان، شوش کول فره و ایزه و غیره بدست آمده است.

با کشف آثار و مدارک باستان‌شناسی می‌توان محدوده جغرافیای سیاسی دولت ایلام را از شمال به خرم‌آباد، از شمال شرقی به قسمتی از استان اصفهان، از مشرق به استان فارس، از جنوب به خلیج فارس و از مغرب به کشور باستانی بین‌النهرین محدود دانست. در سال ۵۲-۱۳۵۱ نگارنده ضمن بررسی اتلال باستانی در محدوده دزفول - هفت تپه در ۲ کیلومتری جاده دزفول به شوشتر موفق به کشف سنگ نوشته‌ای گردید. این لوحه سنگی مربوط به دوران ایلامی است و به خط میخی ایلامی نوشته شده است. متأسفانه قسمتی از این سنگ نوشته به دلیل جابجایی وسیله ماشین آلات راه‌سازی شکسته و از بین رفته و قسمت باقیمانده در شانه جاده به حال خود رها شده بود که اینجانب موفق به کشف آن شدم. این سنگ نوشته به ابعاد ۴۷×۳۱×۲۴ سانتیمتر به شکل پاشنه در می‌باشد. نوشته‌های آن در سه قسمت جداگانه با کادرهای معین در دو قسمت یازده سطری و یک قسمت سیزده سطری نوشته شده است. آثار پوسته پوسته شدن در چند قسمت مختلف سنگ دیده می‌شود.

ایلامیان از هزاره چهارم ق.م در شوش ساکن بودند. مدارک کتبی نشانگر آن است که پادشاهان ایلام در سال ۲۶۸۵ ق.م در این نواحی سلطنت می‌کرده‌اند. این پادشاهی تا سال ۶۴۰ پ.م. ادامه داشته و با حمله آشوربانیپال برای همیشه از صفحه تاریخ محو گردید و طولی نکشید که قوم و دولت ایلام جزیی از شاهنشاهی هخامنشی را تشکیل داد.

کشور ایلام شامل خوزستان، لرستان و قسمتی از فارس و کوه‌های بختیاری بوده و از دو قسمت جلگه‌ای و کوهستانی تشکیل می‌شد.

بخش جلگه‌ای که توسط رودخانه‌هایی پر آب چون کارون و دز و کرخه آبیاری و برای کشاورزی و دامپروری مناسب بوده است، و خوزستان نامیده می‌شد، که نهایتاً برای پرورش و پی‌ریزی تمدنی بزرگ زمینه مساعدتری داشت.

قسمت کوهستانی را که وراشی می‌نامیدند پوشیده از جنگل‌های انبوه و دره‌های سرسبز و حاصلخیز بود جهت پرورش اسب و دامداری و کشاورزی مناسب بوده و حدوداً حوالی خرم‌آباد کنونی می‌باشد. مرکز وراشی را شهر شیماش تشکیل می‌داد که پادشاهان محلی ایلام در آنجا سلطنت می‌کردند. جلگه‌ای را که رودخانه‌های کرخه و دز در موازات همدیگر آنرا سیراب می‌کردند را دشت خوزستان می‌نامیدند. در محلی که این دو رودخانه بهم خیلی نزدیک می‌شدند یعنی در کنار رودخانه شاهرور در دوران کهن شهر بزرگ و عظیمی ساخته شد که در تاریخ ایران و بابل و ایلام بنام شوش معروف بود، که باید گفت تمدن بزرگ ایلام از همین

سومین ستون باقیمانده است. چهارمین ستون نیز کاملاً از بین رفته است. متن کتیبه به زبان ایلامی قرون^{۲۹} وسطی نوشته شده و می‌توان با اطمینان خاطر آن را به شیل هاک این شوشیناک (۱۱۳۶-۱۱۵۵) نسبت داد. اولین خط این کتیبه نمایانگر نیمی از نام شیل هاک این شوشیناک می‌باشد. وضعیت این سنگ از نظر تکه تکه بودن از یک طرف و وجود تعداد بسیاری کلمات ناشناخته از طرفی دیگر مانع از ارایه یک تفسیر صحیح^{۳۰} و دقیق از این کتیبه می‌گردد.

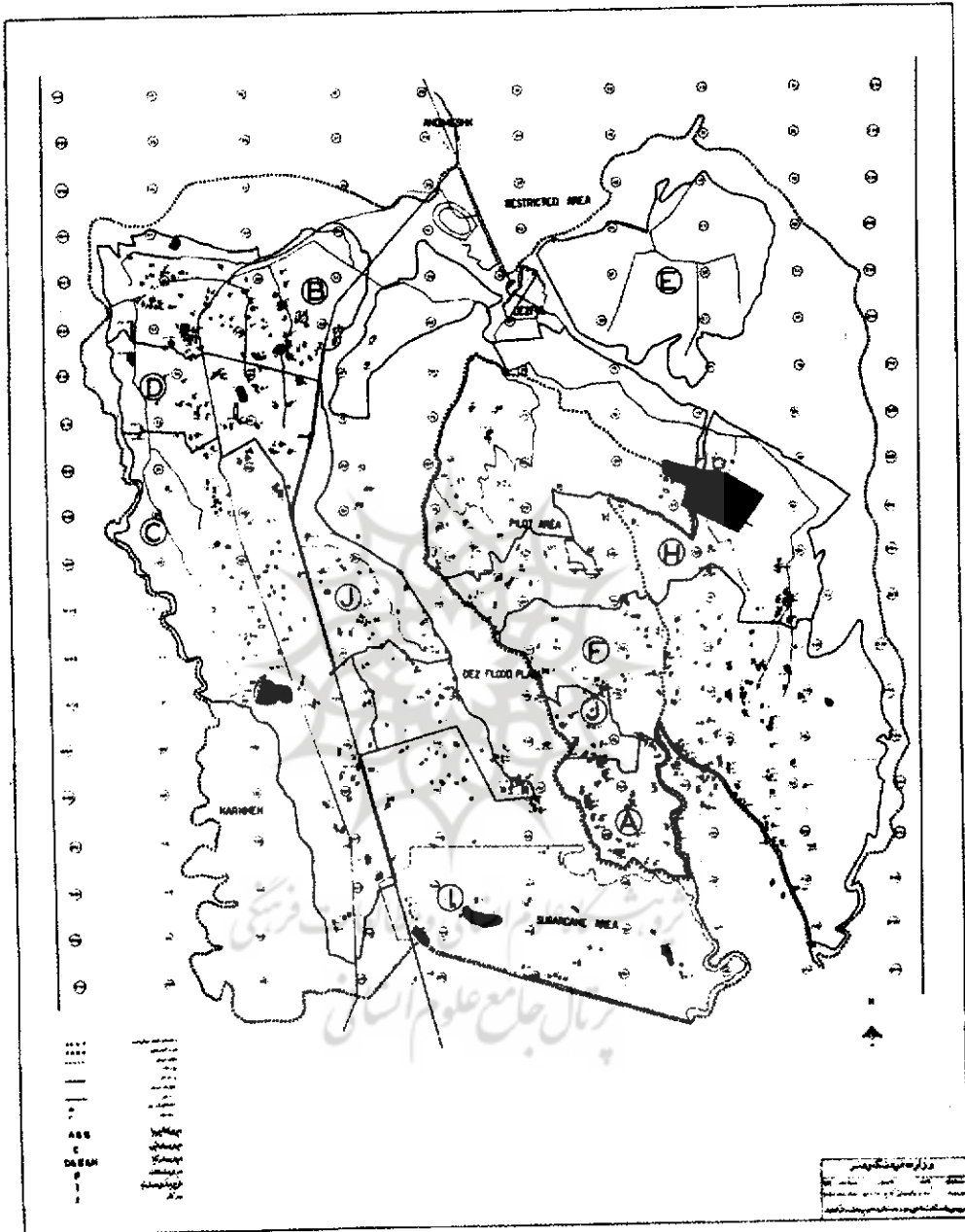
در سند مزبور علاوه بر اطلاعاتی که در مورد انتساب غیر معمول پادشاه داده شده راجع به ساختمان یک عمارت خاص نیز مطالبی ارایه گردیده و ظاهراً سنگ وزغ نیز در رابطه با همین عمارت کنده‌کاری شده است. دومین ستون ظاهراً شامل متنی درباره لشگرکشی این شوشیناک در بین‌النهرین می‌باشد و در آن تعداد زیادی شهر شناخته شده مانند آشور و اکد و سپار و تعدادی شهر ناشناخته مانند ماتریا و لوپ تو نام برده شده که ظاهراً از تقسیمات حکومتی آن دوره بوده است. ستون سوم هم به نظر می‌رسد که راجع به اموال و غنایم بدست آمده از لشگرکشی‌ها باشد. این سند از سه نظر جالب توجه و حائز اهمیت است. قبل از هر چیز از نقطه نظر متن‌شناسی، دارای غنای فرهنگی واژگان ایلامی و وفور تعداد کلمات می‌باشد. در حله بعد این که اطلاعات و آثار تاریخی و جغرافیایی بسیاری در مورد امپراطوری ایلام وسطی به دست می‌دهد و بالاخره اینکه از طریق این سند می‌توان تا حدودی چندین خط از سنگ وزغ کشف شده در سال ۱۹۷۳ در شوشتر را تکمیل نمود.

این لوح سنگی بلافاصله توسط آقای پروفیسور والا خط‌شناس عضو هیئت حفاری فرانسوی مستقر در شوش مورد مطالعه قرار گرفت و روشن گردید که این سنگ نوشته مربوط به دوران پادشاهی شیل هاک این شوشیناک (۱۱۳۶-۱۱۵۵) ق.م. می‌باشد که شرح ترجمه آن به استحضار خواهد رسید. این سنگ نوشته پس از بررسی و مطالعه لازم به موزه ملی تحویل داده شد که مطالعات تکمیلی بر روی آن صورت گیرد.

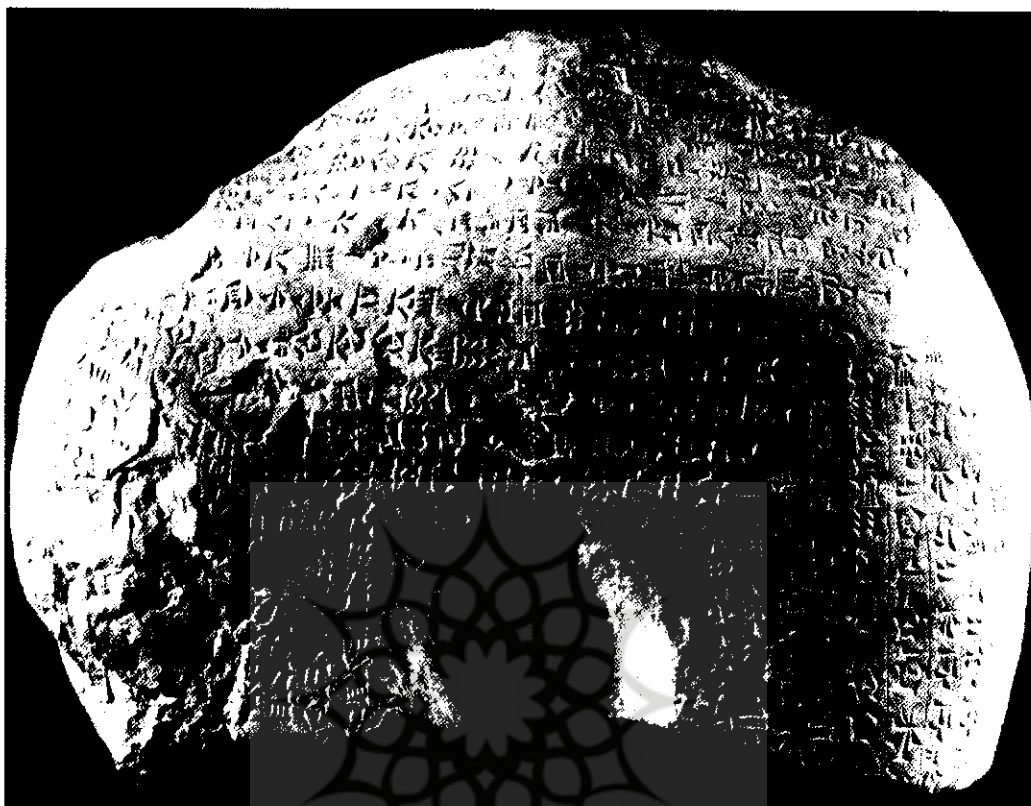
در این سنگ نوشته نام شهرهایی مثل آشور، اکد، سپار، ماتریا و لوپ تو به چشم می‌خورد که نام دو شهر ماتریا و لوپ تو برای باستان‌شناسان تازگی دارد و تاکنون در هیچ نوشته‌ای دیده نشده است. در این لوح آمده است که این شوشیناک قصری را به خدایان تقدیم کرده است و همچنین این لوحه دارای ارقام و اعدادیست که فعلاً معلوم نیست این اعداد و ارقام مربوط به ابعاد مزارع اهدایی به قصر است یا تعداد احشام؟ که پایان مطالعات نهائی روشنگر موضوع خواهد شد.

سنگ وزغ ایلامی (ترجمه سنگ نوشته)

یک قطعه سنگ وزغ کوچک کنده‌کاری شده به صورت تکه تکه و خرد با پوششی از کتیبه به خط میخی در دزفول توسط نگارنده کشف شده است. سنگ مزبور دایره مانند به ابعاد ۴۷×۳۱×۲۴ سانتیمتر و به چهار ستون دوزنقه‌ای شکل تقسیم شده است. هم‌اکنون قسمت انتهایی ۱۱ خط از نخستین ستون و ۱۳ خط تقریباً سالم از دومین ستون و اثراتی از ۱۱ خط

نقشه ۱ - نقشه تهیه شده از مجتمع کشت و صنعت هفت تپه بوسلیه هیئت بررسی دشت خوزستان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
تصویر ۱ - سنگ نوشته ایلامی مکشوفه
پرتال جامع علوم انسانی

DELEGATION ARCHÉOLOGIQUE FRANÇAISE
EN IRAN

Crapaudine élamite

Un galet creusé en crapaudine et recouvert d'une inscription cunéiforme a été découvert dans un état fragmentaire à Dizful par le Dr. Gandjavi.

La pierre, grossièrement circulaire (47 x 31 x 24 cm) a été divisée en 4 colonnes trapézoïdales. Il ne reste aujourd'hui que la fin des 11 lignes de la première colonne, les 13 lignes presque intactes de la deuxième et quelques signes des 11 lignes de la troisième. La quatrième colonne a complètement disparu.

Le texte est rédigé en élamite de l'époque moyenne. Il peut être attribué avec certitude à Shilhak-Inshushinak (-1155-1136) dont la première ligne a conservé la moitié du nom. Son état fragmentaire d'une part, la présence de nombreux mots inconnus d'autre part, empêchent de donner une traduction suivie de cette inscription.

Après une titulature inhabituelle du souverain, le document parle de la construction d'un bâtiment pour lequel la crapaudine a été gravée. La deuxième colonne semble contenir le récit d'une campagne de Shilhak-Inshushinak en Mésopotamie. De nombreuses villes, connues (Assur, Accad, Sippar) ou inconnues (Matirria, Luptu), semblent faire l'objet d'une répartition administrative. La troisième colonne paraît faire état de butin rapporté de cette expédition.

L'intérêt de ce document est triple. Tout d'abord, d'un point de vue strictement philologique, il enrichit le lexique élamite de nombreux mots. Ensuite, il fournit des indications historiques et géographiques sur l'empire médio-élamite. Enfin, il permet de compléter partiellement quelques lignes de la crapaudine découverte en 1973 à Chouchtar.

F. Hiller

تصویر ۲ - متن اصلی و فرانسوی پروفیسور فرانسوا والا